

אף על פי כן אין הדור יתום

שיעורו השבועי של
הרה"ח ר' שלום מייקוף שליט"א

מאמר הכנה לל"ג
בעומר תשפ"ד

יו"ל ע"י מכון
"שעדים"
להוצאת שיעורי
הרה"ה ר' שלום מייקוף שליט"א

הארות והערות יתקבלו בברכה

0548-593-792

0533-10-7641

לקבלת החוברת השבועית

N3107641@gmail.com

אף על פי כן אין הדור יתום

מה עיקרו של יום

המכתב בעלים לתרופה

ויש מכתב של ר' יצחק בנו של מוהרנ"ת שמודפס בסו"ס על"ת מכתבי מהר"י סי' יב, ושם מתאר את יום ל"ג בעומר לפני ק"נ שנה, וכותב שם בזה"ל, וגודל תוקף האמונה קדושה שיש לכל אחב"י בזה, שבאים אנשים מקצה ארצות, וגם מטשערקסיע היו כמה אנשים מכובדים, ומפזרים הון רב, ואינם בוכים כלל, רק שמחים כל הלילה ותיכף בבוקר נוסעים לדרכם [ועיין בסמוך המשך המכתב].

ואמנם מאידך הרי מנהג ישראל, שמרבים שם בתפילה, ואי אפשר לומר שכל מעשיהם טעות, כי מסתמא כן היה המנהג מאז, ולפני מאה שנה כתב אחד, שהתיאור של ל"ג בעומר במירון הוא, שבפנים יום כיפור ובחוץ שמחת תורה, וגם ר' יצחק הנ"ל עצמו, כותב שם בהמשך המכתב בזה"ל, ביום ל"ג בעומר בבוקר השכם וכו' התחילו אנשי פה [צפת] לנסוע לשם וכו' וטרם באו לשם כבר נסעו קצת וכו', והיה מקום להכנס לתוך המדרש, ומקודם אמר כל אחד מה שבלבו, ושפכו הרבה דמעות מקירות ליבם, ואח"כ בע"ה גדלה השמחה עד לשמים וכו' ואנכי תהלה לאל זכיתי לעמוד אצל הציון ממש, ואמרתי התפילה הקדושה שלנו שנתייסדה על תוקף קדושתו, ונשאתי עיני למרום, ונתתי שבח והודיה וכו' ופרשתי שיחי מקירות לבי, וזכרתי כל הנפשות הרשומים אצלי, ואח"כ רקדתי ב"ה הרבה בשמחת לבבי וכו' עכ"ל. הרי מפורש שהתפללו בדמעות, ולכאורה זה כבר גרוע יותר מאמירת נחם, ואם כן צריך בירור, מה עניינו של יום ומה העיקר ומה לא, ומה ראוי ומה לא ראוי לעשות.

על מה השמחה

ונקדים להבין מה עניין השמחה שאנו רואים ששמחים ביום זה, ורוקדים בהתאמצות גדולה ועצומה, ולא מובן כלל, על מה ולמה שמחים, ובאמת שגם בין הרבים ששמחים ורוקדים בחדווה גדולה, יש הרבה שסבורים שהשמחה היא בתורתו של רשב"י שזכינו לה, ואם כי גם זה אמת, אבל לא זה העיקר, כי הרי רשב"י אמר שזה יום שמחתו, ותו לא, ועוד כי אנשים כערכינו לא זכו לסתרי תורה, על מה ולמה שמחים כל כך ואיך באים לידי רקידה אם אין הנפש עלזה ושמחה בחדווה, באמת, ואם כן עדיין צריך ביאור מה העניין בשמחה זו, וכמו כן אנו רואים שעיקר השמחה היא סביבות העניין שאומרים פיוטים לכבודו של רשב"י, ולא מובן מה העניין בכך.

יש להתבונן מה עיקר עניינו של יום ל"ג בעומר, ועל מה צריך לשים את הדגש, כי גם בין אלו שיודעים שזה יומו של רשב"י, ושכל עניין ל"ג בעומר שייך להילולא דרשב"י, וכמפורש בכתבי האריז"ל (שעה"כ פסח דרוש יב), אף ע"פ שבשו"ע ופוסקים (סי' תצג) אין הדבר מוזכר, מכל מקום יש הרבה שחושבים וסוברים, שכיוון שזה יום שזכותו של רשב"י עומדת, על כן צריך למלאות כל רגע בתפילה ושפיכת הלב, לקבל מה שאפשר לקבל בעת רצון זה, ונוסעים ובאים ומתפללים שם בדמעות ושברון לב כמה שעות, וכשמרגישים ששפכו ליבם, שבים לביתם בשלום.

שמחה או שפיכת הלב

אבל הרי בשו"ע מובא שיום זה הוא יום שנוהגים בו מקצת שמחה, ובדרכ"מ כתב שנוהגים בו קצת משתה ושמחה, ובכתבי האריז"ל שם, כתב שהמנהג הוא שבאים אצל רשב"י ואוכלים ושותים ושמחים, ומבאר שם שורש הדבר, ולא מוזכר כלל עניין התפילה ושפיכת הלב, ואדרבא שם בכתבים מסופר המעשה הידוע, שמובא במג"א בסי' קלא ובסי' תצג, שהיה גדול אחד שאמר נחם, בל"ג בעומר, כמו שהיה רגיל לומר כל יום, ונענש במיתת בנו, כי נתגלה רשב"י בהקיץ אל האריז"ל וא"ל, אמור לזה האיש, למה אמר נחם ביום שמחת, לכן בקרוב יראה בנחמה ע"כ, הרי שאדרבא יש קפיда גדולה לבלתי להתפלל סוג מסויים של תפילות, ונענש גדול אחד אף שלא עשה דבר חוץ מתפילה ונענש כל כך, [והבכ"י בסי' תצג כתב שכנאה שהקפיда היא דווקא במירון ולא סתם בל"ג בעומר, אבל במג"א מבואר לא כן], ויש מכתב שכתב השל"ה [הודפס בספר אגרות א"י, ובטעמי המנהגים עמוד רסב] על עניין ציון הרשב"י, וכותב בזה"ל, ועל קבר הרשב"י לומדים הזוהר באימה וביראה ובדביקות גדולה, כי כמה נסים יארעו שם, וצריכים ללמוד הזוהר באימה וביראה ובדביקות גדולה, ואח"כ לשמוח הלב בשמחה רוחניית, ולא שום אבילות ועצבות, כי לא באלה חפץ רשב"י עכ"ל, וצ"ב מה ס"ד שיהיה עצבות, וברור שכוונתו לשלול עצבות שבתוך תפילה, וע"ז כותב שלא באלה חפץ רשב"י, [וכמדומה שדבריו שם, הם לאו דווקא בל"ג בעומר, וזה דבר חידוש, ועיין בתחילת ספר חרדים שהיו בוכים וצועקים במרירות לב על קבר הרשב"י, על גודל ריחוקנו מהשי"ת].

יופי לך מזבח

אכן הנה מבואר במשנה (סוכה מה.) בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא וכו', ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים, בשעת פטירתן מה הן אומרים יופי לך מזבח יופי לך מזבח, ר"א אומר ליה ולך מזבח ליה ולך מזבח, ובגמ' שם (מו:): הקשו והא קא משתתף שם שמים ודבר אחר, ותניא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם, שנאמר (שמות כב-ט) בלתי לה' לבדו, הכי קאמר ליה, אנחנו מודים ולך אנו משבחין, ליה אנחנו מודים ולך אנו מקלסין. ופרש"י, יופי לך. היופי הזה אנו עושין לך שאתה מכפר עלינו: ליה ולך. אנו עושין את הכבוד הזה: ליה אנו מודים. שהוא אלהינו: ולך אנו משבחים. שאתה חביב לפניו לכפר עלינו ע"כ.

שבח הצדיקים

הרי מבואר מזה שיש עניין מיוחד לומר למזבח דברי שבח, לשבח, שאתה חביב לפניו לכפר עלינו, ואף שהמזבח איננו שומע ולא רואה, אלא כנראה בפשטות שזה הוא סוג שבח והודאה להשי"ת, וממילא כמו כן יש עניין מיוחד לשבח את הצדיקים ששתלן הקב"ה בכל דור, שנאמר (שמואל א ב) כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל (יומא לה:), כי גם הם חביבים לפניו לכפר עלינו, וכמבואר בגמ' (סוכה שם) לפני כן, אמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה, ואילמלי אליעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו ע"כ, וממילא יש עניין מיוחד לשבחם, וזה עניין הפיוטים, והריקודים והשמחה, כדי להודות להשי"ת על שנטע בתוכינו צדיקים עלו, שעליהם אנו נשענים ובכוחם אנו ניזונים, ועל שולחנם אנו סמוכים, בין בגשמיות ובין ברוחניות, כמו שיתבאר.

התקשרות לצדיקים

ואמנם עוד דברים בגו, כי על ידי השמחה והריקודים והשבחים, אנו מתקשרים עליהם וממילא מקבלים יותר ויותר מנוחם וזכותם, כי כן יסד המלך הקב"ה, שכנסת ישראל מתנהגת באופן זה, שיש אילן וענפים (עי' תורה סו בח"א), וכפי מה שהענפים מקושרים אל האילן כן הם מקבלים חיות מהשי"ת דרך צינורו של האילן, והנה אחת הדרכים להתקשרות זו, היא על ידי השמחה ששמחים עמם, שבזה אנו מבטאים את אמונתנו, שיש לנו כמה לשמוח, ושאינן לנו על מה להיעצב, כי יש לנו עמודים גדולים להשען עליהם, הם צדיקי יסודי עולם, שעליהם מושתת תבל כנ"ל, וכמבואר בליקו"מ תורה קלה, שהתקשרות היא אהבה, כתרגום אונקלוס על ונפשו קשורה בנפשו, חביבה ליה כנפשיה, אלא ששם הכוונה היא שמי שמקושר אוהב, ומזה אנו לומדים שהביטוי של האהבה, שזה על ידי שמחה עמו, ועוסק עם החביבות הזו, הרי זו גופא ההתקשרות.

והנה יש בספר כוכבי אור (שו"ס סי' יז), שמבאר עניין הילולא דרשב"י מעין זה, ונראה שכוונתו לומר, שבאמת זה יומא דהילולא דיליה, ולא שלנו, אלא שאנו שמחים בשמחתו, מתוך אהבתנו אליו, וזה מחזק את ההתקשרות כמבואר בתורה קלה, ומקיימים בזה מצוות וכו' תדבק, על ידי שמשתתפים עמו, וממילא מקבלים שפע טוב בכח התקשרות זו עכ"ד, אמנם דבריו הם לבעלי מדריגה, שבאמת מרגישים מעצמם את העליות והירידות של הצדיק (עי' תורה סו בח"א), אבל דברינו הם בדרך פשוטה יותר ורחבה יותר, שהשמחה היא על הטובה שלנו, לשבח ולהודות להשי"ת אשר נתן לישראל כח נשמת הצדיקים, ובזה מתקשרים ומקבלים כח מנשמתם יותר ויותר, וגם מקיימים מצוות וכו' תדבק.

אמונת חכמים

והנה כבר נתבאר ששמחה זו היא הביטוי לאמונת חכמים, וזו דרך נוספת לבאר את העניין המיוחד שנוהגים ביום ל"ג בעומר לשמוח בשמחת רשב"י, כי זה יום המתקת הדינים כמבואר בכתבי האריז"ל (שעה"כ פסח דרוש יב), והנה מבואר בתורה סא, שעל ידי אמונת חכמים יכולים להוציא משפטינו לאורה, ומבואר בסוף המאמר שעיי"ז נעשה המתקת הדינים, על ידי התכללות הנפשות אצל הצדיק, ומזה נתרבה השמחה, ובסוף מסיים שכל המאמר רמוז בדברי האידרא, חדי ר"ש ואמר, תמן יאות הוי למיהוי דחיל, אנן בחביבותא תליא מילתא, שזה רמז על התכללות הנפשות עיי"ש, וממילא מתבאר כמעט להדיא, שהדרך להמתיק דינים הוא על ידי שנאספים באהבה ונכללים אצל רשב"י, ומחזקים את אמונת חכמים שלנו, ואז אין צריך למיהוי דחיל, כי יש לנו על מי להשען, ומזה מתרבה השמחה, כמ"ש אור צדיקים ישמח ע"כ, ולדברינו, זה גם מתחיל בשמחה, שהשמחה היא הכלי לבטאות את האמונת חכמים שבנו.

ואכן גם בתורה י' שמבאר רביז"ל שריקודים ממתיקים דינים, הרי מתבאר בהמשך המאמר ס"ו, שהריקודים הם בכח הרוח שבלב שנשיב בפרקין דידין ורגלין, שהוא אוחו של הצדיק איש אשר רוח בו, והם הם הדברים, שהריקודים צריכים שיהיו מצד השמחה ששמחים על שנתן לנו השי"ת את הכח של הצדיקים.

לוי שיחק לפני רבי בסכינים

ובזה אפשר לפרש דבר תמוה שאמו בגמ' (סוכה נג.) לוי אחוי קידה לפני רבי ונעשה צולע, ואמרו עוד, לוי מטייל לפני רבי בתמני סכיני, כלומר שהיה משחק בשמונה סכינים, תופס זו ומניח זו, וגם הראה קידה לפני רבי, עד שנשק את הרצפה, וצ"ב למה עשה כן, ובשלמא מה שאמו שם שרשב"ג עשה כן ברגל בביהמ"ק, הרי עשה כן בעזרה בשמחת בית השואבה, והיה זה קיום מצוות שמחת יו"ט, אבל לוי לפני רבי למה עשה כן, וברש"י פירש שהיה רבי דואג על צרות ישראל והיו משמחים אותו, וצ"ב, שהרי בגמ' (נדרים נ:) שהביא רש"י שם,

כוחו המופלג של רשב"י

וכלל הדברים הוא, שעניינו של יום הוא לחזק אמונתנו בכח הצדיקים, ולהעצים את התקשורתנו אליהם, ובזה נעשה המתקת הדינים, כי זכותם עומדת לנו בין בגשמיות, וכמ"ש רשב"י (סוכה מה:): יכולני לפטור העולם מן הדין כמו שהבאנו, ואמרו בגמ' (מעילה יז.) שכשביקשו אחד מלומד בנסים, בחרו את רשב"י, וזה תואר שכמדומה לא אמרו בשום מקום על אחרים, ויש דברים נוראים בזוה"ק (וירא קה בהשמטות, ובספר ההשמטות הוא בסי' יז, ובזו"ח בראשית מד.) שהיתה גזירה של מגפה, ורשב"י עצר את מלאך המוות, ואמר לו שישב אל השי"ת ויאמר לו, רשב"י בעולם, ואם אין כמות הצדיקים המוזכרים אצל אברהם אבינו, די לעולם הוא לבד, ובאונה"ח (פרשת וירא יח א) הקשה, דא"כ למה לא ביקש גם אברהם להציל בזכות עצמו לבד, ותירץ שני תירוצים, והראשון הוא שצדיק מופלא שאני, וזה דבר מבהיל בכוחו של רשב"י להמתק דין, יותר מכל הצדיקים.

וגם ברוחניות זכותם עומד לנו, וכמבואר בהקדמת ליקו"מ, שרשב"י הבטיח שלא תשתכח תורה מישראל על ידו, ומובן שם ששכחת התורה, איננה העדר ידיעת התורה גרידא, אלא היא החושך המתגבר לבל יפקון מן גלותא, ורק על ידו יפקון מן גלותא.

דברי אליהו לריב"ל על חלקו לעוה"ב

ובזה יש לבאר מה שאמרו בגמ' (סנהדרין צח.) ר' יהושע בן לוי אשכח לאליהו דהוי קיימי אפיתחא דמערתא דרבי שמעון בן יוחאי, אמר ליה אתינא לעלמא דאתי, אמר ליה אם ירצה אדון הזה, אמר רבי יהושע בן לוי שנים ראיתי וקול ג' שמעתי, ופרש"י, האדון הזה. שכינה היתה עמהם: קול שלשה. דשכינה הוה בהדייהו.

וצ"ב וכי לא ידע ריב"ל זאת עד שחידש לו אליהו הנביא, שהחלק שלו לעוה"ב תלוי ברצון השכינה הקדושה, והרי כל תשב"ר יודע זאת, וגם דאם כן עיקר חסר מהספר, שלא מבואר בכלל ששכינה היתה עמהם, ובגמ' הוזכרו שלושה, רשב"י וריב"ל ואלהו, ובוודאי שפשטות הביאור בגמ' היא, שאליהו הנביא חידש דבר, שחלקו של ריב"ל לעוה"ב, תלוי ברשב"י, ואף שהיה ריב"ל צדיק יסוד עולם, בכל זאת הרי אפילו צדיקים גדולים צריכים אל צדיקים הכלליים יותר, (וכמבואר בדברי האריז"ל בפע"ח שער ר"ח פ"ג ובליקו"מ תורה ע.)

ויש להוכיח כפירוש זה, ממ"ש בגמ' (כתובות עז:): שאחרי שקפץ ריב"ל בחייו לגן עדן, מכריז אליהו קמיה, פנו מקום לבר ליואי פנו מקום לבר ליואי, אזל אשכחיה לר' שמעון בן יוחאי דהוה יתיב על תלת עשר תכטי פיזא, אמר ליה את הוא בר ליואי, אמר ליה הן, נראתה קשת בימיך, אמר ליה הן, אם כן אי אתה בר ליואי, ולא היא, דלא הואי מידי, אלא סבר לא אחזיק טיבותא לנפשאי, ופרש"י, אם כן לית את בר ליואי. אין אתה ראוי לכרוז זה

מבואר שיומא דמחייך ביה רבי אתי פורענותא לעלמא, ועל כן ביקש שלא יבדחוהו, ואף שבר קפרא לא שמע בקולו, אבל לוי תלמידו למה עשה כן.

ועל כן נראה לפרש שהעניין הוא כפשוטו, שהיה זה לקיים מצוות ובו תדבק, ולהראות את השמחה שהיו שמחים, ששתל הקב"ה את רבינו הקדוש בדורו, שכל דורו נשען עליו בתורה, שהרי היה ממוסרי התורה, וגם שבקדושתו ויסוריו קיים את העולם, שעל כן יומא דמחייך ביה אתי פורענות.

וזה שורש הדבר שמצינו בל"ג בעומר, שרוקדים ושמחים בכמה מיני שמחה וריקוד, והכל לכבודו של רשב"י, וכמבואר ברש"י יבמות קכב. שהיה מנהג שיום שנסתלק בו אדם גדול קובעים אותו ליום לכבודו, ובאים על קברו ומושיבים שם ישיבה.

פשר דבר בעניין התפילה ושפיכת הלב

ובזה נשוב לתחילת הדברים, ששאלנו מה פשר הדבר, שמצינו מצד אחד שהמנהג להתפלל בל"ג בעומר אצל ציון רשב"י, ולשפוך לב, וכמו שכבר מבואר בספרים מדורות שעברו שהתפללו בדמעות, ומאידך מבואר שיש איסור ועונש חמור לומר נחם, אף שגם זה הוא רק שפיכת הלב, וכל מה שמבואר בדברי רבותינו על היום הוא, השמחה והמשתה ותו לא.

אכן אחרי שנתבאר שכל עניין השמחה היא לבטא את האמונת חכמים שלנו, אם כן יתכן לפרש את החילוק בפשטות, שכל שמתפלל בשברון לב בכל יום, ועתה שנמצא אצל רשב"י ממשך לעשות כן, זה נחשב לזלזול ברשב"י, וזה היה המעשה במהר"א הלוי שהרי כל יום אמר נחם, והיה אומר נחם גם אם לא היה שם, וגם אם לא היה ל"ג בעומר, אבל מי שמתפלל על ציון רשב"י בדמעות מתוך אמונה בזכותו וכוחו של רשב"י, ורק לכן עושה כן, הרי זה ביטוי לאמונת חכמים, ולהתקשרות, וסמיכה על כוחו, והרי אם כן הוא עושה את אותה פעולה שעושים הריקודים והפיוטים, והם שני צדדים של אותה מטבע.

ואעפ"כ, יתכן ומסתבר, שמי שיש לו רק זמן קצוב, עדיף לרקוד מאשר להתפלל, והישועה שצריך לה בוא תבוא בדרך זו של המתקת הדינים, ומי שרקד ולא התפלל בדמעות ושפיכת הלב, לא הפסיד, וכמו שהבאנו לשון השל"ה, שאינו חפץ בעצבות כלל, ומשמע שם להדיא, שהנסים נעשים דווקא בדרך השמחה, ולא הוזכר בדברי רבותינו כלל עניין שפיכת הלב, אלא שקשה לומר לבני ישראל קדושים, האדוקים בתפילה, והזקוקים לישועה, כל אחד בעניינו, לבל ישפכו לבם מקירות ובדמעות, על כן לימדנו זכות וביקשנו פשרה.

שאני שומע שהקשת אינו אלא אות ברית שלא יחרב העולם ואם יש צדיק גמור בדור אין צריך אות: לא הואי מידי. לא נראה הקשת בימיו.

ולכאורה לא מובן למה מצא ריב"ל את רשב"י, וכי כל מי שנכנס לגן עדן מוצא צדיקים מדורות קודמים, הרי כל אחד נאסף אל אבותיו, ובעיקר צ"ב, למה הקפיד רשב"י על מה שהכריזו לפני ריב"ל, אלא ברור שכאן נתקיים בו בריב"ל מה שאמר לו אליהו, והיה רשב"י מקרב את ריב"ל לחלקו בעוה"ב, ועל כן שאול שאל אם הוא ראוי לכך.

מאן פני האדון ה' דא רשב"י

ואף שרשב"י כתב ששכינה היתה עמהם, יתכן שגם דבריו עולים בקנה אחד עם דברינו, כי הנה הלשון אם ירצה האדון הזה צ"ב, למה כינה בשם אדון, אכן נקדים מ"ש בזוה"ק (בא לח.) כתיב (שמות לה) יִרְאֶה פֶּלַח זְכוּרָה אֶת פְּנֵי הָאֲדֹנָי ה'. מאן פְּנֵי הָאֲדֹנָי ה' דָּא רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאֵי ע"כ, וצ"ב שהרי פשוטו של מקרא הוא, שיעלו להיראות אל פני השי"ת דהיינו לפני השכינה [שמכונה בשם אדון ובשם פני ה', כידוע], אלא הכוונה היא, שיש על הצדיקים השראת השכינה, כי הם מרכבה לשכינה, וממילא יש עניין להיראות לפני רשב"י, וגם הוא מכונה בשם האדון ה' לשם כינוי בעלמא, וע"כ אמר אליהו לריב"ל, אם ירצה האדון הזה, והיתה כוונתו על האדון ה', בפשוטו ובכינויו, שאם רשב"י יפעל לעורר עליו פרישת סוכת שלומו, אז השכינה תכניסהו תחת כנפיה, שזה גופא הגן עדן בעצמו ועלמא דאתי, מה שהנשמה תעלה אל שרשה להתאחד עם השכינה הקדושה.

נמצא מכל זה, שגם המצב שלנו ברוחניות תלוי ועומד על כח הצדיקים, כמו המצב שלנו בגשמיות, וגם זה בכלל מ"ש יכול אני לפטור את העולם מן הדין.

לפטור העולם מן הדין, בכוחו או בטענה בעלמא

ואמנם צריך לבאר יותר עניין זה, שחלק האדם ברוחניות תלוי ג"כ בזכות הצדיקים, דהנה כבר הבאנו מה שמבואר בגמ' (סוכה מה:), אמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה, ואילמלי אליעזר בני עמי מיום שנברא העולם ועד עכשיו, ואילמלי יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם עד סופו ע"כ, והנה מזה שאמר שאילו ישתתפו עמו עוד צדיקים יוכל יותר הרי מוכח מזה, שהדרך לפטור את העולם מן הדין, איננה בכח איזה טענה גרידא, אלא בכח זכות הצדיקים עצמם, ובזה ביארנו בס"ד עניין הפיוטים, והריקודים והשמחה, כדי להודות להשי"ת על שנטע בתוכינו צדיקים עלו, שעליהם אנו נשענים ובכוחם אנו ניזונים, ועל שולחנם אנו סמוכים, בין בגשמיות ובין ברוחניות, כמו שנתבאר.

ואמנם לכאורה אין זה דבר מוסכם, כי הגרע"א שם (סוכה מה:): ציין על דברי רשב"י שיכול לפטור העולם מן הדין, את דברי האדר"נ פט"ז, ושם אמרו, אמר רשב"י, אין ישראל באים לגיהנם, משל למלך שנתן לעבדיו שדה בור קשה, ואמר להם להוציא משם עשר כור, זיבלו כיסחו ניכשו וזרעו וכו', ולא הצליחו להוציא יותר מכור אחד, כשבאו למלך אמר להם מהו זה, אמרו לו, אדוננו המלך אתה יודע, שלפני שבאנו לא הוציאה כלום, ואחרי כל מעשינו הוציאה רק כור אחד, וקיבל המלך דבריהם, הדא הוא דכתיב, כי הוא ידע יצרנו ע"כ, ומשמע אם כן, שהבין הגרע"א את דברי הגמ', שרשב"י פוטר העולם מן הדין בטענה זו, ואם כן אין זה בכוחו וזכותו של רשב"י, וזה דבר פלא, שכבר הוכחנו מדברי הגמ', שרשב"י בזכות עצמו קאמר, שאם לא כן מה יועיל ומה יוסיף יבואו עמו עוד צדיקים.

אני בלעדיכם אני יכול

אלא בעל כרחינו, ששילוב הדברים יחד פוטר את העולם מן הדין, כי אף שהאדם יכול לפעול ברחמיו, שיביט השי"ת על חולשת נשמתו, וגודל יצה"ר שבנו, ויסתפק במועט, אבל זה רק בכח זכות הצדיקים, כי גם זה אחד מהדברים שבכוחנו לעשות, להתחבר ולהתקשר ולהאמין בכח הצדיקים, אולם מאידך זכות הצדיקים לחוד גם כן לא מועילה, אם לא שהאדם משתדל לעשות את שלו, וכמבואר בחי"מ (סי' של) שאמר רביז"ל אני בלעדיכם גם לא יכול, ואתם בלעדי בוודאי אינכם יכולים.

תמיהות בלשון רביז"ל בחיי מוהר"ן

ואמנם כאן צריך לבאר עניין אחד שנוגע למאמר ההקדמה לליקו"מ, בדבר כוחו של רשב"י.

דהנה ידועים דברי רביז"ל בתחילת ספרו, שמבאר דברי רשב"י שלא תשתכח תורה מישראל, הכוונה היא שזה יהיה על ידו, כי בהאי חיבורא יפקון מן גלותא, ורמז הדבר בס"ת של הפסוק שע"י זרע יוחאי לא תשתכח, והנה בחי"מ סי' קפט וימי מוהרנ"ת ח"א סי' מח, כתב מוהרנ"ת, את האופן שבו נאמר המאמר, וזה לשונו, בדרך בעת נסיעתו לאומין ענה ואמר אף על פי כן השם יתברך עוזר לישראל תמיד, ואין דור יתום. וכמו שאמר רבי שמעון בר יוחאי כשאמר איזה תנא עתידה תורה שתשתכח מישראל, ענה רבי שמעון ואמר לאו, כי בזהר דא יפקון מן גלותא. כי לא תשכח מפי זרעו. ועל כן עמד עצמו רשב"י על זה הפסוק, וגילה אז הסוד הנדפס בלקוטי מוהר"ן בתחלתו, עיין שם מגדולת רבי שמעון בר יוחאי. עניתי ואמרת לי רבי שמעון יש לו גם כן בוודאי הנאה מזה, הינו מזה החדוש הנפלא. השיב הן, אחר כך ענה ואמר רבי שמעון בעצמו הוא עניין אחר, כי רבי שמעון הוא עיר וקדיש מן שמיא נחית כנדפס שם, ועכשו וכו' עכ"ל בחיי מוהר"ן.

ויש לתמוה, למה אמר שאמר איזה תנא שעתידה תורה שתשתכח מישראל, הרי לא איזה תנא אמר כן, אלא רוב חכמי ישראל סברו כן, כמבואר בברייתא הידועה (שבת קלח:): שהובאה בליקו"מ שם, ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל, ורק אח"כ יש עוד ברייתא תניא רשב"י אומר ח"ו לא תשתכח שנאמר כי לא תשכח וכו', ומקור הברייתא בתוספתא דעדויות פ"א, ושם מבואר שבגלל זה חיברו את מסכת עדויות, וא"כ הרי לנו שזו היתה דעת רוב התנאים, והנה היה אפשר לומר שזה טעות סופר והשמטת הקולמוס של מוהרנ"ת, אבל הרי בימי מוהרנ"ת שם, שכתב ג"כ שיחה זו בלשון קצת אחרת, ושם כתב כן עוד בלשון יותר ברורה, שהיה תנא אחד שאמר שעתידה תורה שתשתכח וכו', אם כן ברור שמוהרנ"ת כתב כן מלשון רביז"ל עצמו שאמר כך.

עוד צ"ב בהלשון שאמר רביז"ל שם, שרשב"י אמר לאו, כי בזהר דא יפקון מן גלותא. כי לא תשכח מפי זרעו ע"כ, ומשמע לכאורה שהלשון בחיי"מ, היא הלשון שאמר רביז"ל, והלשון שכתוב בליקו"מ, הוא מה שכתב רנ"ת את תוכן הדברים, וא"כ צ"ב, כי רשב"י לא אמר אז בהאי חיבורא יפקון, אלא אמר לא תשכח מפי זרעו, ורק שרביז"ל מפרש שהיתה כוונתו שזה יהיה על ידי האי חיבורא, ואם כן למה אמר רביז"ל בלשון זו.

עוד יש להבין למה אמר רביז"ל עניין זה דווקא אז, בדרך נסיעתו לאומין, שנסע להסתלק.

רב אבא שבזוה"ק הוא רב

ונראה בע"ה שאולי יל"פ כוונתו במ"ש שהיה איזה תנא אחד שאמר שתשתכח, שלא על חכמים קאי, אלא על מה שאמרו בגמ' שם (שבת קלח:): בתחילת העניין, אמר רב עתידה תורה שתשתכח מישראל, שנאמר (דברים כח נט) והפלא ה' את מכותך, הפלאה זו איני יודע מה היא, כשהוא אומר (ישעיה כט יד) לכן הנני יוסיף להכות את העם הזה הפלא פלא, הרי זו הפלאה תורה ע"כ, וידוע שרב תנא ופליג (כתובות ה.), וא"כ עליו כיוון רביז"ל שהיה איזה תנא אחד שאמר כן.

אכן לכאורה קשה מאוד, דהנה ידוע מ"ש החיד"א (תחילת ספר שה"ג) בשם הרמ"ע מפאנו, שרב שבגמ', שהוא רב אבא כידוע (עי' חולין קלז:), הוא רב אבא שבזוה"ק, וא"כ הוא תלמיד מובהק של רשב"י, וא"כ צ"ב איך פליג על רבו, ועוד יש לעיין טובא למה הביא רב פסוק חדש, ולא הביא את הפסוק שהביאו חכמים, ישוטטו לבקש וגו' ולא ימצאו.

ווי לדרא כד תסתלק

ונראה שאכן קושיא מתורצת בחברתה, כי בוודאי שרב סבר כדעת רבו רשב"י, שלא תשתכח התורה, ולכן לא הביא את הפסוק שהביאו חכמים, אבל חשב רב, שזה רק

בזמן שרשב"י עצמו קיים, כי הרי רביז"ל פירש שכוונת רשב"י במה שאמר שלא תשתכח, היינו שזה יהיה בכוחו שלו, וכמרומוז באותו פסוק שזה ס"ת יוחאי, שעל ידי זרעו של יוחאי לא תשתכח, וע"כ חשב רב אבא שכאשר נסתלק רשב"י תשתכח התורה, ואכן מצינו כמה פעמים בזוה"ק, שאמר רב אבא עצמו לרשב"י, ווי לדרא כד תסתלק, שישאר העולם יתומים ממך, [וכמבואר בליקו"מ ח"א תורה קכו], וע"כ הביא רב בגמ' את הפסוק, הנני יוסיף וגו' הפלא ופלא, והמשך הפסוק הוא, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתרו, כי על פסוק זה אמרו במדרש (איכ"ר פ"א) שהכוונה היא על מיתת החכמים, וכמו שהביא זאת רביז"ל בתורה נז"ס"ב וביאר שם הדבר, ואם כן היתה כוונת רב לומר שעתידה תורה להשתכח כשימותו החכמים דהיינו רבו רשב"י, וזו היא המכה המופלאה, שעליה נאמר והפלא ה' את מכותיך ח"ו.

בהאי חיבורא

ועל זה בא רביז"ל לחדש, שבאמת שיטת רשב"י איננה כן, אלא כמו שאמר רב אבא במקום אחר, בשם רשב"י עצמו, כי בהאי חיבורא דאיהו ספר הזוהר יפקון ביה מן גלותא, וא"כ גם בהסתלקות הרב, תורתו היא העומדת במקומו ממש, וביאור עניין זה הוא כמבואר בתורה קצ"ב שפניו שכלו ונשמתו של הצדיק נמצאים בספרו, ועיי"ש בתורה קצ"ב שמבאר כן על עניין שכחה והזיכרון עצמם, שיש אופן שגם אחרי פטירת הרב ישאר הזיכרון, ולא תשתכח.

והנה הבאנו מ"ש רביז"ל בתורה קכו, שיש כמה פעמים בזוה"ק שאמרו לרשב"י ווי לדרא כד תסתלק, וכמדומה שזה נמצא ד' פעמים בזוה"ק, בפרשת לך לך (פג:; צג.) ופרשת וארא (כג:), ופרשת יתרו (סח:), ובאמת כולם הם דברי רב אבא, ואמנם שם בפרשת יתרו, סיים רב אבא, שמכל מקום, החיבור עתיד להאיר בעולם עד שימלא דעה את ה', וזה לשונו, אָרִים יְדוּי עַל רִישֵׁיה ר' אָבָא וּבְכָה, אָמַר, נְהִירו דְאֹרֵייתָא סְלֵקָא הַשְׁתָּא עַד רוּם רְקִיעָא דְכַרְסֵיָא עֲלָאָה, לְבַתֵּר דִּי־סְתֵלֵק מִר מְעֲלָמָא, מֵאֵן יִנְהִיר נְהִירו דְאֹרֵייתָא. ווי לְעֲלָמָא דִּישְׁתָּאָר יְתוּם מִינְךָ. אָבָל מְלִין דְמִר יִתְנְהִירו בְּעֲלָמָא עַד דִּי־יִתִּי מְלָכָא מְשִׁיחָא וּבְרִין כְּתִיב, (ישעיה יא) וּמְלָאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה' וְגו'. עיי"ש, וזה כמ"ש במק"א, שבהאי חיבורא יפקון, שפירש רביז"ל שבזה תתקיים ההבטחה שלא תשתכח התורה.

לא מת אלא מסיטרא דילן

ואף שמצד שני הרי רב עצמו אמר בגמ' עתידה תורה שתשתכח מישראל, וביארנו שכוונתו היתה בפטירת החכמים, ואיך יתכן שיסתור דברי עצמו, אבל הביאור הוא פשוט, ע"ד שאמרו בזוה"ק (תרומה קעד.) דְתִנְיָא אָמַר רְבִי שְׁמֻעוֹן, מְשָׁה לָא מִית. וְאִי תִימָא הָא כְּתִיב (דברים לא) וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה. פֶּן בְּכָל אֶתֶר לְצִדִיקֵיָא קָרִי בְּהוּ מִיתָה. מֵאִי מִיתָה. מִסְטָרָא דִּילָן אָקָרִי הָכִי ע"כ, הרי אמר כלפי משה רבינו, שמשה רבינו לא מת, רק מסטרא דילן, כלומר שזה

ההקדמה לספר ליקו"מ

ובזה יובן למה גילה רביז"ל כל זה בדרך נסיעתו לאומן, כשנסע כדי להסתלק, והיה זה רמז שרמז רביז"ל על עצמו, שאע"פ שהוא נוסע להסתלק, אעפ"כ, אין הדור נשאר יתום, כי גם אחרי פטירתו ישאר בינינו על ידי חיבורו, וכידוע שבפירוש המשיך רביז"ל ואמר אז, ועכשיו יש נחל נובע וכו', ורצה לומר, שגם כי הוא הולך מעמנו, אבל חיבורו נשאר עימנו, ובו אפשר למצוא אותו, ולהנצל משכחת התורה ושכחת הקב"ה, ולזכות למדרגה של ישוטטו לבקש את דבר ה' בתוך החושך ובעומק הירידה, שזה כל עניינו של רביז"ל כידוע.

ויתכן שזה טעם הדפסת מאמר זה בתחילת ליקו"מ, כי זה כל תוכן המאמר, שהחיבור והספר של הצדיק, עומד במקומו, גם כאשר הוא הולך ונעלם מאתנו.

מנהיג העולם גם אחרי פטירתו

ונשוב לעניין, שנתבאר שכוחו של רשב"י גם היום אחרי פטירתו, ואכן מצינו בזה"ק (בראשית ד.) דברי רבי חייא על רשב"י, אֲשֶׁתַּטַּח רַבִּי חֵיִיא בְּאֶרְצָא וְנִשְׁקַל לְעַפְרָא, וּבְכַּה וְאָמַר עַפְרָא עַפְרָא פְּמָה אֶתְּ קָשִׁי קְדַל, פְּמָה אֶתְּ בְּחַצִּיפוֹ. דְּכָל מַחְמַדֵּי עֵינָא יִתְבְּלוּן בְּךָ, כָּל עַמּוּדֵי נְהוּרִין דְּעֵלְמָא תִּיכּוּל וְתִידוּק. כְּמָה אֶתְּ חַצִּיפָא, בּוֹצִינָא קְדִישָׁא דְהִתָּה נְהִיר עֵלְמָא, שְׁלִיטָא וְכָרְבָא מְמַנָּא דְזְכוּתִיה מְקִיִּים עֵלְמָא אֶתְבְּלִי בְּךָ. רַבִּי שְׁמַעוֹן נְהִירוֹ דְּבוֹצִינָא נְהִירוֹ דְּעֵלְמִין אֲנָתְּ בְּלִי בְּעַפְרָא וְאֲנָתְּ קִיִּים וְנִהַג עֵלְמָא. אֲשֶׁתּוּמָּם רְגַעָא חָדָא, וְאָמַר עַפְרָא עַפְרָא לָא תִתְגָּאֵי דְלָא יִתְמַסְרוּן בְּךָ עַמּוּדִין דְּעֵלְמָא דְהָא רַבִּי שְׁמַעוֹן לָא אֶתְבְּלִי בְּךָ.

הרי מבואר שיש עניין של צדיק שבלי בעפרא, ובכל זאת הוא נשאר קיים ונשאר בשם מנהיג הדור.

ובפרט רשב"י, שכל פטירתו היתה בתיבת חיים עד העולם (זוה"ק דברים בסוף האד"ו), ללמדנו שלא מת אלא חי הוא יתיר מבחיהוהי (עי' זוה"ק אחרי מות ע.).

תלוי בנו, ומפורש שם בזה"ק שכן הדבר בכל אתר שנאמרה מיתה בצדיקים, כי מי שמאמין בכוחו של הצדיק גם אחרי פטירתו, וחי עמו ומקושר עמו, ועוסק בהאי חיבורא דלילה, הרי כלפיו הוא חי, ואם לא, הרי כלפיו הוא מת, ועל כיוצא בזה נאמר, שעתידיה תורה שתשתכח, חלילה, כי הכל תלוי בנו, ובהתקשרותינו ואמונתנו.

אין דור יתום

ובזה יובן, כל מ"ש רביז"ל שם בחי"מ, שהתחיל ואמר אעפ"כ אין הדור יתום, כי תנא אחד אמר שעתידיה תורה להשתכח, ורשב"י אמר שלא תשתכח, כי בהאי חיבורא יפקון מן גלותא ע"כ, והרי זה כמבואר, כי עניין יתום הוא אחר מיתת האב, או מיתת הרב שגם הוא כמו אב כמש"ל (והובא ברש"י דברים ו ז), וכמו לשון רב אבא בזה"ק שם, ווי לדרא דישתאר יתום מינך, וע"ז אמר רביז"ל שאין הדבר כן, כי כבר היה תנא אחד, הוא רב שהוא תנא ופליג, שאמר בתחילה שעתידיה תורה להשתכח במיתת הרב, וכמ"ש הוא עצמו בזה"ק, ווי לדרא דישתארון יתומים, אבל רשב"י עצמו כבר אמר שאינו כן, כי בהאי חיבורא יפקון, ורב אבא אמר שם כן בשמו, וגם יש עוד מקומות שרב אבא אמר כן כמבואר, ועל כן הכל תלוי בנו.

וכיוון שזה כל עיקר השיחה אז, על כן מובן היטב סדר הדברים שאמר רביז"ל, שרשב"י אמר, לאו, כי בזהר דא יפקון מן גלותא. כי לא תשכח מפי זרעו ע"כ, והקשינו, כי רשב"י לא אמר אז בהאי חיבורא יפקון, אלא אמר לא תשכח מפי זרעו, ורק שרביז"ל מפרש שהיתה כוונתו שזה יהיה על ידי האי חיבורא, ואם כן למה אמר רביז"ל בלשון זו, ועתה מבואר היטב בס"ד, כי לפי דברי רביז"ל, זה כל עיקר מה שבא רשב"י לשלול, שלא יחשבו שאחרי פטירתו, יש מכות מופלאות, ואבדה חכמת חכמיו, לא כן, כי אעפ"כ אין הדור יתום, כי יש האי חיבורא שבו יפקון מן גלותא, ועי"ז יתקיים מ"ש כי לא תשכח מפי זרעו.

חלק שני

עוד צ"ב, שעניין לג בעומר, שייך להילולא דרשב"י, ואולם יום זה נמצא בתוך ימי ספיה"ע, שהם הימים שמולייכים מפסח למתן תורה, ובוודאי שיש שייכות בין הדברים, ולא נתבאר מה השייכות.

ויתכן לומר, שהנהגה בהגדש"פ נאמר, צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ולבן ביקש לעקור את הכל, שנאמר ארמי אבד

עד הגל הזה

בכתבי האריז"ל מבואר שהארת לג בעומר, היא בשם קדוש הרמוז בפסוק עד הגל הזה, וצ"ב מה השייכות של הפסוק שם, שמדבר על היפרד לבן מיעקב, והבטחתו שלא יעבור עליו עוד, לעניין לג בעומר.

אבי וירד וגו' וירעו לנו וגו', ונצעק וגו' ויוציאנו, והנה מבואר בגמ' סוטה לו: שבכל פעם שאמרו מקרא ביכורים צריך לומר בקול רם, שנאמר וענית ואמרת, וביארו רשב"י אומר מי שיש לו צער יודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים, ועל כן אומרים זאת בקול רם, ופרש"י שגם כאן מזכירים צרת לבן וצרת פרעה, ויש לתמוה שעומד אדם בבית שני ואומר מקרא ביכורים, וצריך לומר בקול רם שיש לו צרת לבן ופרעה, הרי כבר עברו מאז אלף שנה.

ובעל כרחנו שהמדובר הוא בצרה הרוחנית, כי פרעה ולבן הם שתי סוגי סטרא אחר, פרעה גזר על הזכרים ולבן גם על הנקיבות, הזכרים הם גיבורי כח עושי דברו, ונקיבות הם חלושי כח שבישראל, הזכרים הם אלו שדעתם מיושבת עליהם כבנים, והנקיבות הם אלו שאין דעתם מיושבת עליהם כבנות, וא"כ פרעה זה היצה"ר הנלחם בעובדי ה' מלהצליח, ולבן הוא זה שמייאש את אלו שאינם מצליחים.

ועל כן לבן אומר ליעקב, הבנים בני והבנות בנותי וכל אשר אתה רואה שלי הוא, כלומר שאחרי כל מה שיעקב וישראל מתייגעים בעבודת ה', ומוציאים נשמות ישראל מהסט"א, שהם רחל ולאה והשבטים והצאן, אומר היצה"ר, הרי באמת כל המצוות והמעש"ט אין בהם שום דבר שלם, כי הכל הבל, שהכל מלא בפניות ושקר, וכל כיו"ב, ובזה בא לייאש את חלושי כח שבישראל, כי לאמיתו של דבר כך הוא, כי כבגד עידים כל צדקותינו.

וכשכנסת ישראל רוצה לבוא אל מתן תורה, צריכה להפרד מפרעה ומלבן, ועל זה ניתן לנו יו"ט של פסח, שבו אנו ניצולים מטומאת פרעה, אבל לבן ביקש לעקור את הכל, ועבור זה ניתן לנו ל"ג בעומר, שבו מאירה הבחינה של עד הגל הזה, שלבן אומר מבטיח ליעקב, אני לא אעבור אליך.

וזה כוחו של רשב"י לחזק לב המיואשים ושבורי הלב, בהבטחתו שאומר (סוכה מה:): יכול אני לפטור את העולם מן הדין, וציין הגרע"א לדברי האדר"נ פט"ז, שאין ישראל רואה פני גיהנום, כי הוא ידע יצרינו (עיי"ש ונתבאר באריכות במק"א).

וזה עניין הספירה של יום זה, לתקן מה שפגמתי בספירה

הוד שבהוד, כי הנה כל הספירות הם מידות שיש גם לכל אדם שהוא צלם אלוהים, וכמו מידות החסד והגבורה שהיא הכעס, והתפארת שהיא הגאווה, ומה הם הנצח וההוד שבאדם, מבואר למעיין בכתבי תלמידי הבעש"ט, שנצח היא התקיפות ורצון הניצוח, וממילא ההוד היא הצד השני, דהיינו כח ההכנעה להודות על האמת, שמזה בא באדם היאוש והעצבות, וכל כיו"ב, וביום זה הוא הזמן לתקן את מידת היאוש, מה שפגמנו בספירת הוד שבהוד.

והנה מבואר בליקו"מ בהקדמה, דע שעניין ר"ש בעצמו הוא בחינת עיר וקדיש מן שמיא נחית, וצ"ב מה עניין הרמז הזה, אם לומר שהיה קדוש כמלאך, יהיה שמו בגימטריא מלאך, ומה עניין הפסוק הזה, אכן שם מדובר במלאך שירד וגזר על נבוכדנצר שיגדע אילנו, וז"ש שם, עיר וגו' נחית ואמר גודו אילנא, ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו, והנה בגמ' סנהדרין קי: דרש רע"ק פסוק זה על קטני רשעי ישראל, שר"ג אמרר שגם בניהם אינם באים לעוה"ב, שנאמר כי הנה היום בא בוער כתנור, והיו כל זדים וכל עושי שעה קש וליהט אותם היום הבא, אשר לא ישאיר להם שורש וענף, אבל רע"ק חלק עליו ואמר באים הם לעוה"ב שנאמר שומר פתאים ה', ואומר, ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו, כלומר, שאף שהרשעים עצמם נגזר עליהם להגדע, אבל אין הקב"ה מתייאש מהאילן שלהם, אלא משאיר את השרשים ומנסה שוב לתקן את הנשמה הזו, וזה שיטתו של רע"ק, וממילא גם של רשב"י שמידותיו תרומות ממידותיו של רע"ק (גיטין לו:), לעורר את התקווה, ורחמי ה' שלא יתייאש מאיתנו, אף אם אנו כמו שאנו, וע"כ רמוז רשב"י בפסוק זה.

וזה עניין שמחת לג בעומר, שלא מובן כלל על מה שמחים, בשלמא מי שזכה לתורתו של רשב"י וסודותיו, אבל מה יעשו איזובי קיר כמונו, ומה שמחתינו ביום זה, אכן באמת שמחתינו היא, ברשב"י עצמו, להודות להשי"ת שנתן לנו צדיקים יסודי עולם שבזכותם אנו קיימים וניזונים, ופוטרים את העולם מן הדין, וכל מי שבאמת שמח עד שרוקד מרוב שמחה, הררי זה סימן ואות על אמונתו בכח הצדיקים, ואמונה זו היא הזכות לקבל את מה שאפשר לקבל, בהמקת הדין בגשמיות ורוחניות.